

УДК 343.222.4(477)

Дар'я Ігорівна РОМАНЧЕНКО,

студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Науковий керівник: **Крайник Григорій Сергійович,**

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Зазначено, що об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого статтею 239 КК України, виражається не лише в основних ознаках, характерних для нього – вона може мати й додаткові.

Ключові слова: забруднення, псування, земля, об'єктивна сторона, довкілля, кримінальна відповідальність.

Антропогенний вплив на довкілля постійно збільшується і досяг критичних значень, що позначилось значною мірою на деградації землі. Погіршуються фізичні і хімічні властивості ґрунтів, зростають площі деградованих земель, забруднених атмосферними викидами і стічними водами, хімічними речовинами і радіонуклідами.

Ці негативні процеси, які тривають протягом сторіч, викликають занепокоєння, оскільки з кожним роком ситуація лише погіршується. Тому не дивно, що у законодавствах країн вже давно з'явилися наукові визначення понять, які безпосередньо стосуються землі. Також, поява найвищої міри юридичної відповідальності – кримінальної – є логічною.

Наша країна не є винятком, а тому, ст. 239 ККУ визначає кримінальну відповідальність за «Забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля» [3].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» «забруднення земель – це накопичення у ґрунтах і ґрунтових водах внаслідок антропогенного впливу пестицидів й агрохімікатів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких перевищує природний фон, що призводить до їх кількісних або якісних змін» [5].

Базою законодавчого визначення понять є наукові праці вчених, які досліджували це питання протягом тривалого проміжку часу. Так, можна виділити з-поміж них Т. К. Оверковську, О. О. Головкина,

Я. О. Леляка, В. Я. Тація, Ю. О. Вовка, В. Б. Харченка, С. Б. Гавриша, О. О. Дудорова, М. В. Іщенко, З. Г. Корчеву, А. М. Шульгу, В. К. Матвійчука, Ю. В. Присяжного. Зокрема, Т. К. Оверковська вважає, що псування земель – це негативна зміна якісних характеристик та кількісного стану земель, що відбувається шляхом протиправної дії чи бездіяльності суб'єктів щодо землі або внаслідок впливу природних явищ чи катастроф і зумовлює зниження природно-господарської цінності земель та приведення їх у стан, непридатний для подальшого використання за цільовим призначенням [4, с. 4].

Саме діяння (дія чи бездіяльність) по псуванню землі (земель) виражає об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого статтею 239 ККУ.

Одними з дослідників даного елемента складу злочину є О. В. Головкін та Я. О. Леляк. Зокрема, у своїй праці вони зазначали, що об'єктивна сторона злочину передбачає порушення спеціальних правил щодо раціонального і науково обґрунтованого використання земель, що полягає в забрудненні або псуванні земель речовинами, відходами або іншими шкідливими для життя і здоров'я людей або довкілля матеріалами. Злочин може бути вчинений як способом активної дії, так і бездіяльності [1].

Активні дії вони зазначають як механічний вплив на землі, наприклад, не зняття родючого шару ґрунту при забудові земельної ділянки, що призвело до його псування, невиконання заходів щодо рекультивації земель, використання важкої сільськогосподарської техніки, що призводить до ущільнення ґрунтів, розорення схилів без дотримання встановлених правил запобігання ерозії ґрунтів тощо [1]. У контексті діяння, ми вважаємо актуальними дослідження проблеми розмежування понять «забруднення» і «псування» земель, оскільки законодавче закріплення не є відповідним реальному стану вчинюваного. Зокрема, вважаємо обґрунтованою необхідність внесення змін у редакцію ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» у частині визначення термінів: забруднення земель – це зміни стану земель внаслідок антропогенного впливу, пестицидів і агрохімікатів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких перевищує природний фон, що призводить до їх кількісних та/ або якісних змін; псування земель – це негативна зміна якісних характеристик та/ або кількісного стану земель, що відбувається шляхом протиправної дії чи бездіяльності суб'єктів щодо землі або внаслідок впливу природних явищ чи катастроф, забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, в тому числі тими, що викидаються в атмосферне повітря тощо, і зумовлює зниження природно-господарської цінності земель та приведення їх у стан,

непридатний або обмежено придатний для подальшого використання за цільовим призначенням [2, с. 126].

Деякі вчені дотримуються позиції щодо наявності бездіяльності у злочині, передбаченому ст. 239 КК України. Ось, наприклад, на думку О. В. Головкина та Я. О. Лесяка бездіяльність визначається, зокрема при недотриманні спеціальних правил використання земельних ділянок, які встановлюються у земельному законодавстві та залежать від категорії земель і особливостей якісного стану певних земельних ділянок [1]. Ми не можемо погодитися з цією позицією, оскільки вважаємо, що у даному контексті потрібно говорити про поєднання дії та бездіяльності. Так як бездіяльність неможлива без активної поведінки. Наприклад, відбувається вчинення активних дій по використанню земель, після чого здійснюється бездіяльність у вигляді не дотримання обов'язку по відновленню родючості чи первісного стану ґрунту.

Наступною ознакою об'єктивної сторони виступають наслідки, а саме погіршення якісного стану ґрунтового покриву земель. Цей наслідок є безпосереднім, який можна вважати найближчим, первинним і обов'язковим. Він може мати кримінально-правове значення лише тоді, коли воно призводить до непоправного порушення екологічних зв'язків в природі або створює загрозу існуванню будь-яким екосистемам або живим чи неживим об'єктам природи. Йдеться, скажімо, про можливість масового захворювання тварин і рослин, загибелі реліктових та інших елементів довкілля, забруднення значних та особливо цінних територій тощо. Саме в цьому полягає сенс закріпленого у диспозиції ст. 239 КК України різновиду наслідків – шкоди довкіллю. Екологічна шкода, що заподіюється забрудненням або псуванням ґрунтового покриву земель, як результат відповідної поведінки особи потребує певного обчислення. Обчислення екологічної шкоди дозволить визначити рівень матеріальних витрат на відновлення первинного стану ґрунтового покриву та запобігання виникненню більш небезпечних наслідків [6].

Як похідний наслідок злочину, який розглядається, законодавцем визнається можлива або реальна шкода життю чи здоров'ю людей або довкіллю. Поняття «шкода життю чи здоров'ю» охоплює усі види особистої фізичної шкоди, яка завдається потерпілим від злочинного забруднення або псування ґрунтового покриву земель, а також смерть хоча б однієї особи [6]. У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17 роз'яснено, що створення небезпеки для життя і здоров'я людей виникає у разі, коли забруднення навколишнього природного середовища чи вчинення інших протиправних дій могло призвести до загибелі хоча б однієї людини, масових захворювань людей, зараження хоча б однієї людини

епідемічним або інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя чи імунного захисту людей, відхилень у розвитку дітей тощо. Необхідною умовою кваліфікації таких діянь є встановлення причинного зв'язку між порушенням спеціальних правил і настанням суспільно-небезпечних наслідків [1].

Також, важливе значення для встановлення кримінальної відповідальності за злочинне забруднення або псування земель має спосіб, місце, обстановка, час та засоби скоєння злочину. Хоча вказані ознаки для цього складу злочину і необов'язкові, за винятком мабуть, засобів вчинення злочину, їх визначення сприяє правильному розумінню характеру об'єктивної сторони злочинного забруднення або псування земель, визначає ступінь і характер його суспільної небезпеки, а також сприятиме вірному застосуванню ст. 239 КК України [6].

Спосіб вчинення злочину, як зазначається в літературі, характеризує якісну своєрідність злочинного посягання, свідчить про його індивідуальні особливості, притаманні діянню в конкретному злочині. У теорії кримінального права з приводу визначення поняття способу вчинення злочину існують декілька точок зору. Найбільш прийнятною слід вважати позицію, згідно з якою під способом вчинення злочину розуміють відповідний порядок, метод, послідовність рухів та прийомів, що виконуються особою в процесі злочинного посягання. Загально визнано, що спосіб вчинення злочину – це лише ознака суспільно небезпечного діяння і в зв'язку з цим він є факультативною ознакою об'єктивної сторони [6].

Отже, як висновок, можна зазначити, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 239 ККУ не є належним чином визначеною у законодавстві. Зокрема, відсутнє достатнє розмежування понять «забруднення» і «псування» земель, що має важливе практичне значення, оскільки створює колізію між статтями 239 і 242 КК України. Також, ми вважаємо належним чином обґрунтованою позицію Іщенко М. В., а тому слід зберегти обидва терміни у назві і диспозиції статті 239 КК України, а також внести відповідні зміни до ЗУ «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Щодо ж самих ознак об'єктивної сторони, то за даними нашого дослідження ними є: 1) діяння – дія – механічний вплив на землю; 2) наслідки: основні – забруднення або псування земель; похідні – створення загрози життю або здоров'ю, шкода здоров'ю, загибель людини; 3) причинний зв'язок між діянням та наслідками.

Список бібліографічних посилань

1. Головін О. О., Лесяк Я. О. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель. *Кримінальне право та кримінальний процес*. 2014. № 2 (35). С. 38–44. URL: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/131310/> (дата звернення: 05.05.2017).

2. Іщенко М. В. Забруднення або псування земель як наслідки у злочині, передбаченому ст. 239 Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 134. С. 119–128.

3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Оверковська Т. К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2008. 20 с.

5. Про державний контроль за використанням та охороною земель: закон України від 19.06.2003 № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.

6. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: монографія. Харків: НікаНова, 2013. 256 с. URL: <http://univd.edu.ua/scienceactivity/index.php?usid=195&fid=783> (дата звернення: 05.05.2017).

Одержано 07.05.2017

УДК 343/253(477)

Світлана Олександрівна САВЧЕНКО,

курсант 3 курсу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

Науковий керівник: **Веприцький Роман Сергійович,**

доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків

СМЕРТНА КАРА: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Розглянуто дискусійні питання щодо застосування смертної кари як виду кримінального покарання. Наголошено на розгляді аргументів «за» і «проти» застосування такого виду покарання. Зроблено певні узагальнення світового і вітчизняного досвіду щодо застосування інституту смертної кари.

Ключові слова: смертна кара, довічне позбавлення волі, покарання, гуманізація.

Питання стосовно застосування смертної кари як виду кримінального покарання завжди було і залишається широко обговорюваним в суспільстві, а також дискусійним серед науковців та практиків в сфері правоохоронної діяльності. Актуальність дослідження даної тематики обумовлена стрімким зростанням кількісних та якісних показників особливо тяжких насильницьких злочинів, жорстоким та винятково цинічним характером їх вчинення. На противагу цим